

Maandblad der Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging
gevestigd te Amsterdam.

Henk van Halm

Jutlands oostkust

Himmelsbjerget viel erg tegen. Deze hoogste heuvel van Jutland midden in het bossen- en merengebied van Silkeborg is gedegradeerd tot niets meer dan een uitkijktoren over het zeker wel imponerende landschap van Julsø en Knudsø. Het toeristenbezoek was er zo druk, dat we van de Hemelberg in één ruk door naar Gamle Rye reden, zonder veel aandacht aan de planten- en dierenwereld van deze streek te schenken. Ondanks alles vielen de grote hoeveelheden bospaardestaart (*Equisetum silvaticum*) langs de weg toch wel op. Hier wordt de paardestaart „vossestaart” (raevehaagle) genoemd.

We rijden langs de weg van Gamle Rye naar Sønder Vissing, af en toe stoppend voor boeiende zaken langs de weg. Even voorbij Gamle Rye zijn het de sintjansvlinders op de scharlaken bloemen van de bochtige klaver, tussen het Sønderskov en de Salten Langsø agrimonie (*Agrimonia eupatoria*), margriet, rozenkransje (*Antennaria dioica*) en mottenkruid (*Verbascum blattaria*), die onze aandacht opeisen. Het mottenkruid gaat in Nederland voor zeldzaam door. Deze toorts heeft lichtgele bloemen met violet behaarde meeldraden, terwijl de bladeren lang niet zo harig zijn als bij de andere toortsen het geval is. Even voorbij de Salten Langsø, daar waar de Mossø het dichtst bij de landweg komt, ligt een klein veen op nog geen steenworp afstand van de weg.

Weer zijn er vele veenmossoorten, uiteraard. We vinden ze in de meest

Het golvende Deense landschap bij het Sønderskov.

verlaagde stukken tot in het weinige water, dat nog overgebleven is. De vegetatie van het veentje reikt niet hoger dan tot de knie. Waternavel en wateraardbei groeien op de natste plekken, we vinden de rondbladige zonnedauw en het (uitgebloeide) moerasviooltje, wortelend op de dikke veenmoslaag. Maar vooral talrijk is hier de veenbes (*Vaccinium oxycoccus*), reeds getooid met aanlokkelijk rode, maar nog erg wrange vruchten. Nog nooit hebben we elders zoveel kleine hagedissen bijeen gezien als op dit zeer beperkte terreintje, zelfs niet in de oeverlanden van de Silkeborg Langsø. Echte liefhebbers van dergelijke vochtige plekken zijn deze water-vlugge reptielen. De grote of duinhagedis, die de kleine dikwijls naar het leven staat, als je ze samen in een terrarium opsluit, komt in zulke terreinen niet voor. Het is opmerkelijk dat je de kleine haast nooit tegenkomt in gebieden waar de grote talrijk is en omgekeerd. In de vrije natuur schijnt de kleine zich dus alleen goed te vermenigvuldigen, waar de grote ontbreekt.

Ik vang hier een wijfje, dat bijzonder dik is. Duidelijk drachtig dus. *Lacerta vivipara* brengt haar jongen kant en klaar ter wereld. De *vivipara*-mannen hebben prachtig oranje buiken, zie ik als ik zo'n kereltje te pakken krijg.

Als we onze weg vervolgen, zien we weer vlinders. Heel veel kleine vossen dartelen in de zonneschijn. Op de hoofdes van hoge speerdistels laten sintjansvlinders en kleine vuurvlinders (*Heodes phlaeas*) zich bewonderen en de gele bloemtrosjes van de moerasrolklaver krijgen bezoek van grote en kleine parelmoervlinder (*Argynnis niobe* en *A. lathonia*).

In het dorp Sønder Vissing valt ons op dat er minstens evenveel ringmussen als huismussen zijn. Door elkaar zien we ze dikwijls op de weg voedselen of bij rissen tegelijk op omheiningen of waslijnen zitten. Tussen Troelstrup en Braedstrup is alleen een respectabele vegetatie van heideanjer het vermelden waard en zonder verder nog veel bijzonders waar te nemen bereiken we Horsens, een grote havenstad aan de Horsensfjord, die in de Oostzee uitmondt. Enorme hopen oesterschelpen zien we bij de haven. Ze zijn bestemd voor de kalkbranderijen. Of hier ook oesters gekweekt worden, ben ik niet te weten gekomen.

Aan de fjord vinden we een uitstekend kampeerplekje met uitzicht op de fjord. Bonte kraaien komen hier tot zonsondergang in losse clubjes over op weg naar hun gemeenschappelijke slaappleats.

De volgende morgen houden we de grote weg om naar Vejle te komen. Aan die Horsensvej zorgen knautia, zandblauwtje, agrimonie en gewoon nagelkruid (*Geum urbanum*) voor de stoffering der berm. Gewone soorten, waartussen we echter ook het akkerklokje (*Campanula rapunculoides*) en het zeldzame knikkende nagelkruid (*Geum rivale*) aantreffen. Opvallend zijn vooral de talrijke bleekgroene moesdistels (*Cirsium oleraceum*), in ons land ook al rareiten.

Vejle is een flinke handelsstad met moderne flatwijken rond de oude kern, die geheel op de haven ingesteld is. Vanaf de omringende heuvels hebben we een fraai uitzicht over Vejle en ontdekken dan dat het gebouwd is op de plaats waar een groot gletsjerdal zich onder water voortzet in de met beukenbossen omzoomde Vejleford, die een natuurlijke haven vormt.

Dominerend in het stadsbeeld is het witte torenhotel „Australia”. Aan-

Veenbes
(*Vaccinium oxycoccus*)

Foto: H. v. Halm

trekkelijke plekjes heeft de stad genoeg, vooral langs de boorden van de Vejle/Aa. Uit historisch oogpunt belangwekkend is de oude lutherse kerk, in welks muur de lutheranen tijdens de reformatiestrijd in Denemarken de schedels metselden van katholieken, die de hervormers tegenstand boden. Nu zijn alleen de gaten nog te zien.

Ons kamp richten we in aan de vrijwel droge bedding van een beekje, dat nu, midden in de zomer, als een miezerig stroompje zijn weg door het Nørreskov zoekt. Dit bos ligt een kilometer of twee van Vejle aan de Horsensvej en is een ideale basis om van daaruit de omgeving te leren kennen.

De beekbedding ligt vol grote keien van glaciële oorsprong. Ze zijn dikwijls bedekt met plakken mos en bestaan vooral uit Baltisch graniet. Tussen die ronde gletsjerstenen vormen stekel-, mannetjes- en wijfjesvarens een dicht struweel. Op plaatsen, waar de beek wat meer water bevat, schiet het harig wilgenroosje (*Epilobium hirsutum*) op of bedekt de bospaardestaart de oevers met een sluier van lichtgroene dunne twijgen.

Wat dieper het (beuken-)bos in vinden we een dichte rimboe van framboos, heksenkruid (*Circaea lutetiana*), dagkoekoeksbloem, gewoon nagelkruid en moesdistel. Bos klaverzuring zorgt er voor een frisgroen tapijt van vele klaverblaadjes. Eenmaal treffen we er het akkerklokje aan en een andere keer stuiten we op een miniem valleitje vol groot springzaad (*Impatiens noli-tangere*).

In die dichte wirwar onder de statige beuken leeft de roodborst. Hoog in de beuken horen we af en toe de tjiftjaf en pimpelmees; merel en koolmees getuigen zo nu en dan eveneens van hun aanwezigheid. Tegen de avond komen de bonte kraaien in drommen aanzetten. Ze slapen in dit bos en blijven lawaaien tot lang na zonsondergang.

De volgende morgen worden we wakker van een luidruchtige ruzie tussen het buizerdpaar, dat ergens bij ons bivak zijn horst heeft, en de eksters, die langs de bosrand nestelen. Terwijl we ons aankleden, keren de roofpieten terug, laag tussen de gladde beukestammen doorwikkend, ons passerend op nauwelijks twintig pas afstand. Een half uur later is er weer „mot”, deze keer met een paar torenvalken. De twist wordt vlak boven ons kamp uitgevochten en schijnt hoofdzakelijk gevoerd te worden door op elkaar te stoten en voor elkander weg te duiken.

Van rolkei op rolkei stappend volgen we de beek, tot we bij de boerderij

komen, waar we onze voertuigen achterlieten. We gaan naar Tirsbeak aan de noordelijke oever van de Vejlefjord. De beukenbossen eindigen er waar het zoute water begint. De bomen groeien er op vele plaatsen met de wortels in het Oostzeewater, van welke omstandigheid mossels een dankbaar gebruik maken door zich op die wortels te vestigen. Het smalle strand is bedekt met granieten rolkeien, in het ondiepe water begroeid met *Chorda filum*, blaaswier, gezaagde en kleine zeeëik en Iers mos. Alikruikren leven er in massa op en tussen de ronde stenen.

In een frambozenuintje vlak bij Tirsbak ontdekken we een groot aantal wijngaardslakken (*Helix pomatia*), waarvan we er twintig meenemen als welkome afwisseling van ons menu. De bevolking verzamelt ze ook voor de consumptie.

Op de terugweg doen we Albuen (= de elleboog) aan, het strand tussen Tirsback en Vejle. Bonte kraaien en kapmeeuwen scharrelen er in de weinig gevarieerde vloedlijn en witte kwikstaartjes jagen er op insecten.

De spoorbaan Horsens-Vejle loopt op die plaats vlak langs de fjord. Het is een dorado voor botanici. Een half uur botaniseren levert een keur van ongewone planten op. Tussen schapezuring, vrouwenmantel, bleekgele hennepnetel, boksbaard en sintjanskruid groeien hier duivekervel (*Fumaria officinalis*), bospaardestaart, gele ganzebloem (*Chrysanthemum segetum*), cichorei (*Cichorium intibus*), moesdistel-, heideanjer, veld- en boslathyrus (*Lathyrus silvester*).

Tijdens ons verblijf bij Vejle maken we ook een tocht langs de zuidelijke oever van de fjord. Vlak bij Andkjaer bezoeken we het Vigenskov, een uitgestrekt dennenbos met hier en daar een boerderij en weinig wandelaars en bermtoeristen. Het is het domijn van eekhoorn, ree, grote bonte specht, Vlaamse gaai en geelgors, terwijl de bospaden overwoekerd worden door wilgenroosje en framboos. Het Sellerupskov sluit aan bij het Vigenskov. Heksenkruid, tweebladig dalkruid (*Majanthemum bifolium*), zevenster (*Trientalis europaeum*), adelaarsvaren, bospaardestaart en mannetjes-, wijfjes- en eikvarens vormen de ondergroei van dit wilde beukenbos. Langs de paden wieken vele vlinders, waaronder vooral kleine en grote parelmoervlinders, kleine vossen en kleine geaderde witjes. In de ondergroei vonden we koeienboleten (*Boletus bovinus*), parelamanieten (*Amanita rubescens*), pantheramanieten (*Amanita pantherina*) en hane-kammetjes (*Cantharellus cibarius*).

Bij Brejning Strand huren we roeiboten en gaan ermee de fjord op. De stroom is er zo sterk, dat we in een paar minuten in het midden van de fjord zitten, maar zeker een uur ploeteren moeten om aan de wal te komen. Het water is glashelder, zodat we op grote diepte oor- en brandkwallen in dichte zwermen voorbij zien zweven. We passeren een tweeklante fraaie klinten (kliffen), waarin oeverzwaluwkolonies van duizenden paren. Daarbij is ons fameuze Mirdumer klif goed genoeg om ons een minderwaardigheidscomplex te bezorgen.

Op de terugweg, even voorbij het kerkdorp Gaverslund, vinden we langs de weg en in de hoge hagen om de akkers bospaardestaart (alweer; het wordt haast vervelend), borstelkrans (*Clinopodium vulgare*), gras- en ruig klokje, moerasrolklaver, wondklaver, engelwortel en hegedoornzaad (*Torilis anthriscus*). Borstelkrans is in Zuid-Limburg algemeen, in de duinen vrij zeldzaam en in de rest van ons land zeer zeldzaam.

Vakwerkboerderij bij Vejle

De laatste dag in ons Nørreskov-kamp besteden we aan een tocht naar Jelling, dat een twaalf kilometer noordwest van Vejla ligt. Jelling ligt aan de oude heerweg van Viborg. De oude Deense heersers hebben bij dit stadje hun souvenirs achtergelaten, namelijk de oudste runestenen van Denemarken. Deze runestenen stonden oorspronkelijk op twee opgeworpen hoogten, waartussen de offersteen. De symboliek was deze: de runestenen waren de wachters over de offerplaats. Nu staat er op de vroegere heilige offerplaats een kerkje en de stenen zijn verhuisd naar het erf voor die witte kerk. Van de twee kunstmatige heuvels wappert nu de Dannebrog, de rode Deense vlag met het witte kruis.

Laten we die stenen eens van dichtbij bekijken. De grootste vertoont in reliëf een gekruisigde Christus, worstelend met een symbolische draak. De hele sculptuur is sterk gestileerd en moet volgens de overlevering vroeger blauw en rood gekleurd geweest zijn. Deze meer dan manshoge runesteen draagt als opschrift: „Harald, koning, vroeg erom dat deze steen opgericht werd over Gorm, zijn vader, en Thura, zijn moeder — Die Harald die Noorwegen veroverd en de Denen gekerstend heeft”. Voelt u het fijne van die tekst? Het eerste deel is fatsoenlijk genoeg, het tweede is louter zelfverheerlijking. De kleine Jellingsteen draagt als inscriptie: „Gorm, koning, zette deze steen over Thura, zijn vrouw — Denemarkens verdediger(-ster).” De strijdvraag is of het Thura of Gorm was, die aanspraak maakte op de titel „Denemarkens verdediger”. Van Thura wordt verteld, dat zij het Danevirke tussen Sleeswijk en de Eider opgeworpen heeft ter verdediging van haar rijk. Tot op heden is die enorme aarden wal nog te zien in het landschap van Sleeswijk-Holstein. Dat het Christendom onder haar zoon Harald nog half heidens was, blijkt wel

uit de vroegere plaatsing der runestenen ter weerszijden van een offersteen.

Tot slot zou ik dit nog willen zeggen: voor de Nederlandse natuurliefhebber-toerist is er in Denemarken haast niets te vinden, dat in Nederland ontbreekt. Bij ons zeldzame planten zijn er vaak algemeen, wat in zekere zin ook voor de fauna geldt. Het landschap is evenals het onze niet groots, wel idyllisch. U wordt verliefd op dit dromende land. Ongetwijfeld zult u er vaker heengaan, als u er eenmaal geweest bent. Maar ons land lijkt zo sterk op dit agrarische land, dat zelfs zoiets typisch Scandinavisch als een Jellingsteen in Nederland te bekijken is: in Utrecht staat een natuurgetrouwe kopie van de steen van Harald, een geschenk van de Kopenhaagse universiteit aan de Utrechtse.

Plantenweek-end aan de waal bij ochten 23-24 juni

Wij zijn voornemens een instructief week-end te wijden aan de plantengroei langs de rivier. Als rivier kozen wij de Waal, één van de fraaiste waarop wij ons kunnen beroemen. De bedoeling van dit week-end is dat de deelnemers door een duidelijke lezing, door het bekijken van instructieve dia's en door het maken van een goede, niet overladen excursie wat leren van de planten langs de rivier. Iedere geïnteresseerde, en niet alleen specialisten, is dus welkom.

Wij zullen verblijven onder de rook van Ochten als gasten van ons lid de heer Booy, die de eigenaar is van een prachtig kampeerterreintje.

De verblijfsmogelijkheden zijn:

Kamperen in eigen tent

Slapen in het stro

Dit is wat stoerder dan anders bij deze weekends het geval is, maar dit kan nu niet anders en wordt mogelijk ook wel eens geapprecieerd. Voor deelnemers die toch graag wat comfortabeler overnachten, willen wij proberen hotelaccommodatie in Ochten te reserveren. Wilt u in dat geval zeer snel zijn met uw opgave?

Wat de verdere verzorging betreft moeten de deelnemers zelf voor de broodmaaltijden zorgen, een warme maaltijd wordt door ons georganiseerd.

Wilt u zich zo spoedig mogelijk na het verschijnen van deze „Natura” bij mij opgeven en daarbij aangeven of u in een eigen tent of in het stro slaapt, hetzij hotelaccommodatie wenst. Er is niets tegen wanneer de deelnemers met een vrije zaterdag reeds in de loop van vrijdagavond 22 juni komen, maar wilt u dat dan bij uw opgave vermelden?

Wat de onkosten betreft, deze zullen laag zijn, in ieder geval niet meer dan 4 tot 5 gulden. Het juiste bedrag zal vermeld worden in de convocatie die u na opgave nog ontvangt. Daarin zal ook worden verteld hoe u het kampeerterrein kunt bereiken en wie de botanische leiding hebben.

Hopenlijk zullen wij velen aan de boorden van de Waal mogen begroeten.

Ir W. F. van Vliet
Diedenweg 119
Wageningen

Foto-boek zomerkamp zeeuws-vlaanderen

De heer J. H. Grooters, Bieshorstlaan 11 te Warnsveld verzoekt ieder, die het foto-boek van het zomerkamp in Zeeuws-Vlaanderen ontvangt, dit zo spoedig mogelijk, doch in ieder geval niet later dan drie dagen na ontvangst, door te zenden aan de volgende-deelnemer, zoals dat in het rondzendschema is aangegeven.